

Urbutis V. Baltų etimologijos etiudai. V., 1981.

Vanagas A. Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas. V., 1981.

Vitkauskas V. Mėsos pavadinimai žemaičių šnektose // Baltistica. 1978. T. 14, sąs. 1. P. 61–65.

Kalba ir mandagumas

Kučinskaitė A. **Lietuvių kalbos etiketas** V.: Mokslas, 1985. – 112 p.

Kartais sakoma, kad mandagumas puošia žmogų. Sunku sutikti, kad tai būtų tik žmogaus papuošalas, o ne jo būtinas bruožas, neatskiriama esybės dalis. O, kaip visai teisingai rašo kalbininkė Antanė Kučinskaitė savo neseniai išleistoje knygelėje „Lietuvių kalbos etiketas“, apie žmogaus elgesio kultūrą visų pirma sprendžiama iš kalbos. Lygiai taip pat, kaip iš kalbos dažniausiai susidaromas vaizdas, ar žmogus apskritai yra kultūringas, išsilavinęs.

„Lietuvių kalbos etiketas“ – pirmasis toks platesnis lietuviškas leidinys, seniai laukta ir visiems reikalinga knyga. Nekyla ranka priekaištauti leidyklai dėl per mažo tiražo – knygelės gale parašyta, kad jos išleista 20 tūkstančių egzempliorių, kelis kartus daugiau negu kitų tos pat serijos „Kalba ir žmonės“ leidinių. Tačiau jie taip staiga dingo nuo knygynų prekystalių, kad daugelis nė neišvydo. Galima tik džiaugtis, kad mūsų žmonės labai domisi kalbos dalykais, rūpinasi savo kalba ir nori būti dar mandagesni. Tokie norai ir rūpesčiai taurina žmogų, juos reikia remti ir skatinti. Tad, matyt, vertėtų autorei ir leidyklai pagalvoti ir apie naują, gal net platesnį šios knygos leidimą. Kaip gražu būtų, kad kiekviena šeima, kiekvienas norintis galėtų turėti tokį leidinį!

A. Kučinskaitės knygelė skaitytojų, be abejo, nenuvylė. Joje aprėpta nemažai įvairių gyvenimo, žmonių bendravimo atvejų, iš kurių kaip ant delno matyti pašnekovų vidinis grožis, paprastumas, kilnumas arba formalumas, atžarumas, storžieviškumas. Žmogus nuolat būna tam tikroje aplinkoje ir aplinkybėse – tai jaukiuose ar vėsiuose namuose, tai draugiškame ar oficialiame darbo kolektyve, tai tvarko tarnybos ar savo paties reikalus įvairiausiose įstaigose. Dažnas mūsų amžininkas gal nė nemena, kuomet paskutinį kartą jam teko bent kiek ilgėliau pabūti vienam, susikaupti ir pamąstyti. Gal dėl to ne vienas, įtrauktas į kunkuliuojančio gyvenimo sūkurį, ir pats nepastebėdamas vėsta, formalėja.

Pilnutėlėje salėje įteikiami aukštojo ar kito kokio mokslo baigimo diplomai, pažymėjimai, o gal apdovanojimai. Viens po kito vos ne vorele lipa į pakylą tvarkingai apsirengę jaunuoliai ar darbo pirmūnai, veteranai. Trumpas rankos spustelėjimas, „Sveikinu ... Sveikinu ... Sveikinu ... Sėkmės ... Sėkmės ... Sėkmės“. Penkiasdešimt, šimtą, o gal ir dar daugiau kartų: „Sveikinu ... Sėkmės ...“ Pusulandį, greičiausiai visą valandą, o gal ir dar ilgiau „Sveikinu ... Sveikinu ... Sėkmės ...“ Iš pradžių karšti, nuoširdūs plojimai pamažu trumpėja iki padrikų pliaukštelėjimų. Darosi nuobodu... Bet ką daryti? Kaip išlaikyti pakilią šventės nuotaiką? Kaip surasti tuos įvairesnius, kiekvienam atskirai skirtus striukus, bet šiltus ir nuoširdžius žodžius? A. Kučinskaitės knygelė akina tokių šiltiesnių, nuoširdesnių žodžių ieškoti. O juk nuo seno žinoma: kas ieško, tas randa. Tad knygelė

„Lietuvių kalbos etiketas“ dažnam primena, kad mandagus žodis kelia dvasią tiek pašnekovui, tiek ir pačiam kalbėtojui, kad bendravimo kultūra yra didelis ir svarbus gyvenimo dalykas ir pagaliau, kad žmogaus elgesio kultūringumo negalima atskirti nuo jo kalbos kultūros.

Knygelėje apžvelgiamos nuolatinės bendravimo aplinkybės. Tai sveikinimasis ir atsisveikinimas, šnekinimas, giriamieji žodžiai ir linkėjimai, prašymas ir dėkojimas. Joje rašoma, kaip kreiptis, susipažinti, rašyti laišką ar kalbėtis telefonu, kaip paguosti ir užjausti į bėdą patekusį ar nelaimės ištiktą žmogų. Tai paprasčiausios, bet bene dažniausios situacijos, nuo kurių gal ir prasideda tas bendravimo formalėjimas, neretai minimas susvetimėjimas.

Knygelės pabaigoje išspausdintas taisyklingų mandagumo žodžių, minimų jos skyreliuose, sąrašas, pataisytos dažnos klaidos, pažymėti stilistiniai vartojamųjų žodžių ir pasakymų atspalviai. Tai labai paranku skaitytojui. Pavyzdžiui, čia labai greitai bet kas gali surasti, kad sveikinimasis žodžiais *labas*, *sveikas* ir jų mažybiniais variantais yra familiarus, kad dažniau vartotinas *prašom*, kad visai netinka atsisveikinant sakyti *bai*, *čia* (reikėtų pridurti ir dažnoką *poka* ar *paka*, lygiai kaip ir pasisveikinimą *priviet*). Daroma įvairių kalbos klaidų ir tiesiog tam tikromis formulėmis virtusiuose pasakymuose. Kiekvieno garbės dalykas turėtų būti tokių kalbos klaidų nedaryti. Tad labai gerai, kad gražiai, įtikinamai į jas atkreipiamos knygelės skaitytojų akys.

Visai teisingai kalbininkė rašo: „Apie žmogaus mandagumą juk sprendžiama ne vien iš to, ką jis sako, kokius žodžius ar sakinius kalbėdamas kada vartoja, bet ir iš to, kaip jis juos sako: koku tonu kreipiasi į kitus, ko prašydamas, kviesdamas į svečius, ko nors klausdamas [...], koku tonu atsako, kai kas į jį kreipiasi“ (p. 99). Kalbos tonui, balso valdymui skirtų dėstomųjų dalykų paprastai nei vaikai, nei ugtelėje jokiose mokyklose neišsina, nors tam tikrais atvejais tiek mokytojai, tiek dėstytojai tikriausiai randa laiko apie tai pakalbėti. Juk tai taip pat sudėtinė žmogaus kultūros dalis! Tad tas keletas vaizdžių puslapių, kuriuos knygelės autorė paskyrė kalbos tonui, be abejo, skaitytojui praverčia. Praverstų ir gerokai platesnis pokalbis šia tema, paremtas nuodugniais kalbos srauto, įvairių bendravimo aplinkybių tyrinėjimais.

Apskritai, A. Kučinskaitės knygelė akivaizdžiai parodė, kad būtina tyrinėti kalbos vartoseną ir bendravimo kultūros atžvilgiu. Tokie tyrinėjimai turėtų būti sudėtinė kalbos kultūros, kaip kalbotyros šakos, dalis ir atliekami sistemingai. Jų aktualumas neabejotinas, o pareikalavimas didelis. Rūpinantis žmonių kultūros ugdymu būtina tą pareikalavimą tenkinti. „Lietuvių kalbos etiketas“, kaip ir kitų kalbų atitinkami kalbininkų parašyti leidiniai, puikiai rodo, kad ir kalbininkai čia gali nemažai prisidėti prie visuomenės kultūros kėlimo.

Stasys Keinys